

РОЗДІЛ 5
ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИННИКІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 159.9.072:37.026.9(07)

Валентина Кисільова-Біла

РОЗВИТОК ХАРАКТЕРОЛОГІЧНИХ РИС ОСОБИСТОСТІ – НЕОБХІДНА
УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ
КОМПЕТЕНТІСНОЇ ОСВІТИ

Кисільова-Біла В. П. Розвиток характерологічних рис особистості – необхідна умова становлення творчої особистості в умовах компетентнісної освіти.

У статті порушується питання про необхідність виокремлення характерологічних рис у структурі творчої особистості як вимоги сьогодення в умовах компетентнісної освіти. Характеризуються характерологічні риси особистості, критерії та рівні їх сформованості у студентів педагогічного інституту.

Ключові слова: компетентнісна освіта, уміння жити разом, уміння бути, вміння вчитися, вміння діяти, характерологічні риси особистості, інтелігентність.

Киселева-Белая В. П. Развитие характерологических свойств личности – необходимое условие становления творческой личности в условиях компетентностного образования.

В статье поднимается вопрос о необходимости выделения характерологических свойств в структуре творческой личности как требования нашего времени в условиях компетентностного образования. Характеризуются характерологические черты личности, критерии и уровни их сформированности у студентов педагогического института.

Ключевые слова: компетентностное образование, умение жить вместе, умение быть, умение учиться, умение действовать, характерологические черты личности, интеллигентность.

Kyseleva-Bila V. P. Development of characterological traits of character is a necessary condition of a creative personality formation in terms of competence-based education.

The author of the article brings up a question of the necessity to allocate characterological traits in the creative personality structure as requirements of the present in terms of competence-based education. Characterological traits of the personality, criteria and levels of their formation in educational institute students are characterizes.

Key words: competence-based education, ability to live together, ability to be, ability to study, ability to work, characterological traits of personality, intelligence.

Для сучасного швидкозмінного світу великого значення для людини мають такі вміння, як: *вміння жити разом, вміння вчитися, вміння діяти та вміння бути*. За цими чотирма напрямками, які науковці називають «стовпи» освіти ХХІ століття, будується сучасна компетентнісна освіта в усіх країнах світу. Дослідники визнали, що, по суті, це глобальні компетентності, функції яких з часом набувають все більшого значення для світу, наголошує академік О. Савченко. *Уміння жити разом* – знання і розуміння культури інших народів, інших традицій, духовних цінностей. На цій основі має формуватися мораль мирного співіснування народів, як між країнами, так і в середині країни. *Уміння вчитися* –

проголошено обов'язковою умовою для навчання впродовж життя. Її пропонувалося формувати шляхом широкої академічної освіти з поглибленим вивченням низки окремих спеціальних предметів. *Уміння діяти* – можливість людини діяти в різних ситуаціях, часом непередбачуваних, працювати у команді. *Уміння бути* – повинно включати вміння і навички для повної реалізації природних задатків кожної людини (уява, фізична сила, естетичний смак, здатність до спілкування та ін.) [8, с. 14].

У таких умовах процес становлення творчої особистості потребує ретельного аналізу складових компонентів її структури.

На основі визначення творчої особистості д. пед. наук С. Сисоєвої: «творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідні в актуалізації своїх творчих можливостей, додаткових якостей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності» [9, с. 66], очевидно, що формування творчої особистості повинно передбачати не тільки посилений розвиток певних психічних процесів, творчих умінь, а й розвиток мотивів, характерологічних особливостей, які, інтегруючись із психічними процесами і творчими вміннями, зумовлюють здатність особистості до творчості. Для дослідження процесу формування творчої особистості було введено поняття «*творчі можливості*». Творчі можливості – це відносно самостійна, динамічна система творчих якостей особистості, пов'язана з інтелектом, умовами розвитку, яка формується, розвивається та виявляється у творчій діяльності, й забезпечує розвивальну взаємодію особистості з довкіллям. Система творчих можливостей має таку структуру: підсистема спрямованості, підсистема характерологічних особливостей особистості, підсистема творчих умінь, підсистема індивідуальних особливостей психічних процесів [9].

Незважаючи на те, що у дослідженнях психологів і педагогів, і передовсім у роботах В. Андрєєва, О. Луки, Н. Кичук, Н. Петровича, Я. Пономарьова, М. Поташника, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, розглядалося питання про значення певних творчих якостей особистості для формування творчої особистості (їх загальна кількість була зведена від 64 до 28) нині, в умовах входження України до європейського освітнього простору, воно набуває актуального значення й переосмислення з позицій компетентнісного підходу.

Мета статті: розкрити зміст і критерії оцінки окремих характерологічних рис особистості, здійснити аналіз сформованості їх у студентів психолого-педагогічного факультету та виявити ті риси, якими необхідно доповнити сучасну підсистему характерологічних рис у структурі творчої особистості.

В. Сухомлинський звертав увагу на те, що навчання дітей відбувається в колективі, але кожний свій крок на шляху пізнання діти роблять самостійно; розумова праця – це глибоко індивідуальний процес, який залежить не тільки від здібностей, але й від характеру дитини та від таких інших умов, які не завжди помітні [10, с. 164].

На сучасному етапі думка відомого педагога набуває особливого сенсу. Організація навчання учнів, студентів, яка не враховує запити його індивідуальності, вступає у суперечності з новим станом і динамічністю змін у житті нашого суспільства, сучасними вимогами до праці, індивідуальним і творчим характером діяльності спеціаліста будь-якого фаху.

Отже, урахування характерологічних рис особистості в організації навчально-виховного процесу загальноосвітнього закладу – обов'язкова вимога компетентнісної освіти, як освіти особистісно діяльнісної, результативної.

На психолого-педагогічному факультеті Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ

«Криворізький національний університет», у межах теми дослідження кафедри змісту і методики початкового навчання «Становлення творчої особистості в умовах компетентної освіти», приділено велику увагу підсистемі характерологічних рис особистості учня, студента, вчителя: визначенню змісту кожної творчої якості, критеріїв їх оцінювання, а також дослідженню питання про динамічність творчих якостей, що входять до цієї підсистеми.

Як відомо, *особистісні якості* – це стійка сукупність суттєвих, значущих рис особистості, які виявляються і формуються в перебігу життя і свідомій діяльності. Особистісні якості зумовлюють розвиток здібностей, оскільки здібності розвиваються реалізуючись, а реалізація їх залежить від якостей особистості. В історії шкільної практики має місце чимало прикладів, коли учень має великі здібності, але вони лишаються нереалізованими. Причина почасти полягає у відсутності або нестійкості в учнів тих рис характеру, які забезпечують розвиток творчих здібностей.

Підсистема характерологічних рис особистості охоплює десять таких творчих якостей: *смівливість; готовність до ризику; самостійність; ініціативність; упевненість у своїх силах та здібностях; цілеспрямованість; наполегливість; уміння довести почату справу до кінця; працелюбність, емоційна активність* [1; 3; 5; 6; 9].

Кожна риса особистості повинна бути схарактеризованою за змістом та критерієм її оцінки так: *смівливість* – це якість особистості, яка характеризує здатність людини долати у собі почуття страху, невпевненості в успіху, пасування перед труднощами і несприятливими для нього наслідками. Це риса, яка дозволяє особистості не відступати перед небезпекою.

Критерії оцінки смівливості – ініціатива, готовність відстоювати власну позицію в різних складних, дискусійних ситуаціях навчально-творчої діяльності. Діаметрально протилежними якостями є боягузтво, малодушність.

Показники рівня: частота і міра вияву вказаних критеріїв.

– Високий рівень – постійний вияв самостійних рішучих дій, спрямованих на подолання труднощів.

– Середній рівень – ситуативний вияв самостійних рішучих дій, подолання труднощів відбувається з частковою сторонньою допомогою.

– Низький рівень – відсутній або слабо виражений самостійний вияв рішучих дій щодо подолання труднощів. У складних ситуаціях учень пасує перед труднощами, і навіть зі сторонньою допомогою може впасти в емоційну паніку.

Готовність до ризику (інтелектуального) характеризує здатність особистості до активної діяльності в умовах невизначеності, здатність самостійно формулювати відповідальні рішення та реалізовувати їх у складних ситуаціях (необхідність вибору єдино можливого рішення із кількох альтернатив).

Критерії оцінки: схильність до діяльності, результати якої невизначені; надання переваги нетрадиційним, ризикованим варіантам розв'язання навчальної проблеми.

Показники рівня: частота і рівень вияву названих критеріїв.

– Високий рівень – постійний, сміливий вияв схильності до діяльності в умовах невизначеності без страху поразки. Перевага нетрадиційних способів розв'язання; швидке переключення на виконання або затримку дій.

– Середній рівень – ситуативний прояв схильності до діяльності в умовах невизначеності, обережність перед прийняттям рішення. Активність виявляється за підтримки та взаємодії з дорослими.

– Низький рівень – відсутня або слабо виражена схильність до діяльності в умовах

невизначеності, жах перед поразкою. Відмова формулювати відповідальні рішення та реалізувати їх навіть у присутності дорослих.

Самостійність – це воляова якість особистості, яка характеризується вмінням систематизувати, планувати, регулювати й активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва та практичної допомоги ззовні.

Критерії оцінки: незалежність в оцінках, судженнях, діях. Виявляється в умінні спланувати власну діяльність і діяти відповідно до власних поглядів, переконань, власної позиції з певної проблеми у найбільш сприятливому для особистості темпі.

Показники рівня: частота і рівень вияву зазначених вище ознак.

– Високий рівень – постійний вияв указаних ознак, рішучість у судженнях і діях, які здійснюються без сторонньої допомоги.

– Середній рівень – ситуативний вияв указаних ознак, коливання, сумніви у відстоюванні власної точки зору. Обережність перед прийняттям рішення. Рішучі дії можливі за допомоги ззовні.

– Низький рівень – відсутність власної думки, позиції, орієнтація на довкілля. Судження, дії можливі за допомоги ззовні.

Повний опис усіх творчих якостей особистості підсистеми характерологічних рис подаємо в посібнику [4, с. 16–33].

Вивчення характерологічних рис особистості студентів психолого-педагогічного факультету ми розпочинаємо з першого курсу. Для цього проводимо тестування на виявлення рівня творчого потенціалу і профілю творчої особистості (за тестом В. Андрєєва).

Аналіз результатів тестування показує, що починаючи з 2010 року на факультеті переважають у визначенні типу творчої особистості такі творчі якості, як: цілеспрямованість, сміливість, емоційна активність, самостійність, ініціативність, наполегливість, уміння довести почату справу до кінця, готовність до інтелектуального ризику. Вони визначають такі типи творчої особистості: вимогливий, енергійний, оптиміст, комунікабельний, авторитетний і принциповий. Найбільш поширеним виявився інтелігентний тип творчої особистості.

Інтелігентність – це інтегративна характеристика високогуманних і прогресивних громадянських, моральних і інтелектуальних якостей особистості в поєднанні з високим рівнем загальної культури [1].

Компонентний склад якостей особистості, що характеризують інтелігентність, достатньо багатоаспектний і великий. Порівняльний аналіз творчих якостей підсистеми характерологічних рис особистості показує, що вона не вичерпує всіх якостей, що визначають інтелігентність. Тому система творчих можливостей, як динамічна система, потребує оновлення, оскільки інтелігентність як якість особистості набуває першочергового виявлення на практиці. Серед цих якостей великого значення набувають ті, які впливають на формування таких умінь, як уміння бути, уміння жити. Ці якості є важливими для соціалізації особистості. Серед них такі громадянські якості, як: незалежність переконань, новизна і прогресивність поглядів, соціальна активність; моральні якості: чесність, обов'язковість, добропорядність, толерантність; культура спілкування і поведінки тощо. Наповнення системи творчих можливостей вище перерахованими якостями з подальшим визначенням їх змісту і критеріїв оцінки допоможе в подальшому виявленні рівня сформованості їх у студентів і впливу на їх подальший розвиток. Це у свою чергу забезпечить становлення таких типів творчої особистості, як: новатор, конкурентоздатний, евристичний, революціонер, реформатор, лідер, гнучкий, незалежний, які характеризують

таку особистість, яка здатна реалізувати свій творчий потенціал, тобто відбутися як творча особистість.

Цей аспект проблеми потребує подальшого дослідження за такими напрямками:

– реалізація методу експертних оцінок системи творчих можливостей, що визначає структуру творчої особистості;

– виявлення набору характерологічних рис особистості, які є значущими для становлення творчої особистості в умовах компетентнісної освіти та забезпечення діагностування рівня їх сформованості.

Література

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1988. – 228 с. **2. Кичук Н. В.** Формування творчої особистості вчителя / Н. В. Кичук. – Київ : Либідь, 1991. – 96 с. **3. Лук А. Н.** Психология творчества / А. Н. Лук. – Москва : Наука, 1978. – 127 с. **4.** Педагогічна оцінка рівня сформованості творчих можливостей учнів (метод експертних оцінок): [науково-метод. посіб. для студентів] / упорядник Кисільова-Біла В. П. – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. – 83 с. **5. Пономарев Я. А.** Психология творчества и педагогика / Я. А. Пономарев. – Москва : Педагогика, 1976. – 280 с. **6. Поташник М. М.** Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: [пособие для учителя] / М. М. Поташник. – Київ : Рад. шк., 1983. – 187 с. **7. Равен Дж.** Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен; [перев. с англ.]. – Москва : Кошты-Центр, 2002. – 396 с. **8. Савченко О. Я.** Компетентнісний підхід як чинник модернізації початкової освіти / О. Я. Савченко // Наука і освіта : науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. Педагогіка. – 2011. – № 4. – С. 13–16. **9. Сисоєва С. О.** Педагогічна творчість: [монографія] / С. О. Сисоєва. – Харків, Київ : Каравела, 1998. – 150 с. **10. Сухомлинский В. А.** Педагогические сочинения: в 3-х т. – Т. 1. / сост. О. С. Богданова, В. З. Смаль. – Москва : Педагогика, 1979. – 560 с.

УДК 371.134:33

Оксана Мироненко

ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ ЯК ЦІЛІСНА ЛЮДСЬКА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ ОСВІТИ

Мироненко О. В. Творча особистість як цілісна людська індивідуальність в умовах компетентнісної освіти.

У статті аналізуються, порівнюються та зіставляються такі наукові феномени, як «компетентність», «компетенція», «комунікативна компетенція», «мовна компетенція», уточнюється сутність використовуваних дефініцій у контексті компетентнісного підходу. Автор конкретизує творчу особистість як цілісну людську індивідуальність.

Ключові слова: творча особистість, цілісна людська індивідуальність, компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, комунікативна компетенція, мовна компетенція.

Мироненко О. В. Творческая личность как целостная человеческая индивидуальность в условиях компетентностного образования.

В статье анализируются, сравниваются и сопоставляются такие научные феномены, как «компетентность», «компетенция», «коммуникативная компетенция», «языковая